

Ferencz Sándor:

„Én nem az ő eretnekük vagyok” – Vidrányi Katalinról

Előadásom motívuma legalább kettős. Egyrészt az 1993-ban elhunyt Vidrányi Katalinról a szakmában kevés szó esik. Adósai vagyunk tehát, az előadó személyesen mindenképp! ¹ Másrészt egy közelmúltban szervezett konferenciának ² volt deklarált célja, hogy korrigáljuk a korszak filozófiai gondolkodásáról kialakult leegyszerűsítő képet, nevezetesen, hogy az egyetemi filozófia a rendszerváltás előtti évtizedekben a „Marxizmus-leninizmus Főosztály” engedelmes kiszolgálója lett volna, az egyetemen kívüli filozófia pedig valamiféle „marxtalanított haladás” képviselője volt. Utóbbit szem előtt tartva a pozitív szakmai kölcsönhatások egyik fontos és maradandó hatású alakjaként idézhetjük fel Vidrányit, a maga furcsa személyiségevel, sajátos filozófusi alkatával.

Vidrányi Katalin - a Kati

Filozófus, filozófiatörténész és mindenekelőtt teológus volt. Magát leginkább teológiatörténészként, ironizáló kedvében néha „kétkezi metafizikusként” aposztrofálta.

Abszolút teológiai tekintély volt, már életében legenda! Az a bizonyos maradandó hatás egyfelől megkérdőjelezhetetlen szakmai kompetenciáján alapult, másfelől az intézményektől függetlenül alakuló tanítványi körben élt és él tovább.

¹ Az MTA Filozófiai Kutatóintézetében, ahol Vidrányi Katalin negyedszázadon át dolgozott, ez még feltűnőbb. Pécsen például voltak a tanítványi körhöz tartozók által szervezett házikonferenciák, amelyek Kati szellemi örökségének ápolására szerveződtek. Jelen szöveg az MTA Filozófiai Kutatóintézetében 2009. május 25-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

² [*A filozofálás lehetőségei és valósága a hetvenes évek Magyarországon és az NDK-ban - Möglichkeiten und Realität des Philosophierens in Ungarn und der DDR nach 1968.*](#) c. konferenciára utalok, amelyen előadásom első változata is elhangzott. ELTE –BTK, 2008, nov.6-7. A konferenciakötet megjelenés alatt. (Boros Gábor (szerk.): A hetvenes évek filozófiai lehetőségei és valósága. Budapest: L'Harmattan - NMFT, 2009.)

Néhány kötelező adat

Vidrányi Katalin 1945. július 10-én született Budapesten. 1963 és 1968 között járt az Eötvös Loránd Tudományegyetem filozófia-magyar szakára.³ 1969-től egészen haláláig, 1993. augusztus 5-ig volt a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének a munkatársa. Ebbe beletartozik egy 1973 és 1977 közötti időszak,⁴ amikor a Lukács József⁵ által vezetett osztályt valláskritikai kutatócsoportként átmenetileg az ELTE Bölcsészkarára helyezték. A 80-as évek első felében Vidrányi már rendszeresen tanított az ELTE-n, második felétől haláláig pedig Pécsen is tanított. Mindössze 48 évet élt.

Az életmű

A néhai Vidrányi Katalin életműve, legalábbis a szó legszorosabb és legszemtelenebb értelmében megragadható lenne egyetlen, nagyon is átlagos terjedelmű kötetecskében. Néhány évvel halála után, 1998-ban meg is jelent az Osiris kiadónál az összegyűjtött tanulmányokat közreadó szokásos kiadvány *Krisztológia és antropológia*⁶ címmel.

Ebben a gyűjteményes kötetben 1968-tól 1993-ig terjedően bő tucatnyi szakmai tanulmányát, néhány kisebb írását (recenziót, vele készült interjút), valamint

³ Többek között Endreffy Zoltán, Fleischer Júlia, Haraszi Miklós és Karádi Éva voltak a filozófia szakon évfolyamtársai.

⁴ Az időszak az 1972–73-as, filozófusok és szociológusok elleni retorziókkal kezdődik. Ekkor zajlik a Filozófiai Intézet „átszervezése” is, tulajdonképpen a *Budapesti Iskola*, Lukács György radikális és ellenzéki tanítványainak (Heller Ágnes, Márkus György, Vajda Mihály és mások) eltávolítása a tudományos közéletből. Az 1973-ban született újabb párthatározatok és az azt követő események ettől kezdve „filozófus per” néven kerültek be a köztudatba, noha valójában nem is volt per. Mindenesetre 1973. április–május folyamán megtörténtek a kizárások, az elbocsátások. Szerepe volt ebben Lukács György halálának (1971. június 5.), döntően pedig a 1972. novemberi KB-ülésen bevezetett gazdasági „visszarendeződésnek”. A hetvenes évek filozófiájával foglalkozó említett konferencia több előadása foglalkozott a „filozófus perrel”.

⁵ Lukács József (1922–1987) akadémikus, a *Világosság* című folyóirat alapító-főszerkesztője (1960), az MTA Filozófiai Intézetének 1969-től osztályvezetője (valláskritika), 1978. január 1-től haláláig pedig az igazgatója volt.

Lukács Józsefről bővebben: Horváth Pál: Lukács József emlékére, *Világosság* 2002/10–12, 4-7.o.

⁶ Vidrányi Katalin: *Krisztológia és Antropológia. Összegyűjtött tanulmányok*. Budapest: Osiris, 1998, 381.

utolsó, mindössze néhány héttel a halála előtt megtartott és később egy magnetofon felvételtől lejegyzett szabad előadásának a szövegét olvashatjuk.

Valóban ez lenne a negyedszázados életmű?

Kétségtelen, hogy Vidrányi Katalint, a filozófust, filozófia- és teológiatörténészt, a tudós szerzőt olvasni mindig nagyon hasznos, élvezetes és épületes elfoglaltság. Az is marad. Rendesen „magyarul” megírt, informatív, feszes, kifejezetten expresszív, többnyire iróniától sem mentes, ám mindig a szerző szabatos filozófiai terminológiáját *uraló*⁷ szövegekkel találkozik ilyenkor az olvasó.

Vidrányi Katit *élő adásban* élvezni, társaságban hallani, vagy valamely ritkaság számba ment egykori előadásán meghallgatni azonban minden esetben elementáris élmény volt.

A főtebb már említett, szabad előadás alapján lejegyzett és a tanulmánykötetben is szereplő átirat talán azok számára is képes valamelyest érzékeltetni azt a bizonyos Vidrányi-léggöröt, akik sohasem hallották, vagy talán épp életkoruknál fogva sohasem hallhatták őt élőben.⁸

Szubjektív megjegyzések

A mi korosztályunk, pontosabban egyetemi évfolyamunk, a 70-es évek végén ismerhette meg személyesen Vidrányi Katalin. Ha nem is rögvest mély megértésben, de valamilyen módon mégiscsak megtapasztalhattuk – mégpedig rögvton az egyetemi tanulmányok megkezdésekor – legendás tudását, rendkívüli személyiségét és páratlanul karakteres előadói stílusát.

Egyrészt adódhatna mindez pusztán abból a tényből, hogy épp ekkoriban kerültünk az egyetemi (filozófiai) élet közelébe. Másrészt viszont Vidrányi Katalin ekkortájt épp nem közeledett az egyetemi élet felé. No, nem kimondottan jószántából. Erre hamarosan visszatérek.

Korosztályt és évfolyamot említettem, ennek kapcsán rövid kitérőt teszek.

⁷ Élő beszédben is gyakran élt régies szóhasználattal és csipkelődve korigálta többek között ikes igéink ragozását és imperatívuszát.

⁸ Az előadás 1993 júniusában hangzott el egy XX. századi filozófiai áramlatokkal foglalkozó egyetemi sorozat keretében. A kazettát Kati halála után nem sokkal a sorozat egyik szervezőjétől, Fehér Mártától kaptam.

Valamit azonban előre kell bocsátanom. Nem fogok sem most, sem később, akár az előadó, akár az előadás témájának összefüggésében részletes felsorolásokba, névsorokba bonyolódni. Nem mintha nem tartanám ezt fontosnak, épp ellenkezőleg!

Az említett konferencia hangsúlyozottan *föltáró* intencióit figyelembe véve a lehető legteljesebbet tartanám megfelelőnek. Ez azonban más műfaj, egy aprólékosabb, alaposabban utánajáró, forrásmegjelölő, bőségesen lábjegyzetelő és mindenképp terjedelmesebb forma sajátja lenne. (*Nota bene*: általános és középiskolák egykori évfolyamai egyre könnyebben és pontosabban, s ami legfontosabb: nyilvánosan, interneten is visszakereshetőek. Elsősorban saját maguknak, egymásra figyelésüknek köszönhetően. A 70-es 80-as évek bölcsészkarai egyetemi életéről nem igen akadtam adatokra. Pedig nem volna haszontalan!)

Maradok tehát, ha szükséges, a *többek között* megjelölésnél.

Tehát: *többek között* a konferencia szervezője, Boros Gábor, valamint a konferencián szintén előadó Kovács Gábor is épp ehhez az évfolyamhoz tartoznak, de *többek között* Laki János (MTA), Lautner Péter (PPKE), Bognár László (ME) is ekkor tanulta a filozófiát. Többnyire 1978-ban fölvételiztünk, de csak 1979 őszén kezdtük meg tanulmányainkat. A felsőbb évfolyamosok tehát minimum kettővel jártak előttünk. A felsősök között volt *többek között* Klima Gyula (Fordham University) és Geréby György (CEU) is, akik mindketten Kati kitüntetett tanítványi- és baráti köréhez tartoztak. Nos, ez az egyéves időszak egyeseknek sajnos épp az akkoriban kötelező egyetem előtti katonai szolgálatot, másoknak viszont egyszerűen előfelvett státuszt, szabad esztendőket jelentett. Döntően nem fővárosiak voltunk.

Ebben az egy esztendőben egymással és – nevezzük így: „patronáló”, vagy legalábbis a következő generáció iránt érdeklődést mutató – felsőbb évesekkel, ha jól emlékszem hivatalosan is kellett tartanunk formális kapcsolatot.

Alkalmanként egyikünk (Ruttkay Helga) lakásán találkoztunk is, sörözgettünk, beszélgettünk. Leginkább leendő tanárainkról, a filozófia szakos évfolyamok akkoriban tucat körülire tehető, kétségtelenül szűk elitjének egyetemi életéről. Nem utolsó sorban az esetleg ránk váró „viszontagságok” felől érdeklődtünk. Áhítattal hallgattuk a már beavatott nagyok, és alkalmanként magukkal hozott barátaik inkább informális, mintsem tanrendhez kapcsolódó beszámolóit. No meg pletykáit is. „Rendíthetetlenül megbízható” értékítéleteket kaphattunk az egyetemi filozófiai élet érdemes és kevésbé érdemes, keresendő és kerülendő, vagy épp elkerülhetetlen

jelenségeiről. Eközben szó esett természetesen a *filozófusok* egyetemen belüli- és kívüli politikai-ideológiai viselt dolgairól is.

Hallhattunk már egymástól is, nem csak a Szabad Európa Rádióból, ellenzékiekről, Chartáról, aláírókról, revizionistákról, különféle elhajlókról és hasonlókról. Hallhattunk természetesen a Filozófiai Intézetből vagy máshonnan kirúgott, elbocsátott és éppen külső vagy belső emigrációra kényszerülő, nagyon okos szakmabeli személyekről. A „közelebb kerültünk” tagadhatatlanul bizsergető érzésével locsogtunk minderről.

Olyanokról is hallhattunk eközben, akiknek az adott időszakban – mai szóhasználattal élve – egyáltalán nem lehetett egyetemi *kredit* értékük, de valamilyen módon szakmailag mégis elérhetőek, meghallgathatóak, nagyon jók és nagyon érdemesek voltak. Így került többször szóba, *többek között* Vidrányi Kati neve is. Ekkoriban csöppentünk néhányan alkalmi látogatóként Altrichter Ferenc egyik nevezetes, zsúfolt termű, meglehetősen szintén *tanrenden kívüli* ismeretelméleti délutánjába is. Ha jól emlékszem péntek délután volt, mindenesetre a Bölcsészkar épületében.

Summa summarum: kissé be voltunk már oltva, mire megkezdtük az egyetemet.

Már említettem, hogy Vidrányi Kati ekkoriban (nem egyedülként a kortársak közül) épp távol volt (tartva!) az egyetemtől. Utolsó dőfése saját, minden bizonnyal kezdettől fogva jobb meggyőződésével ellenkező, évtizedes párttagságán, a 79-es Charta aláírása volt. Korábban, 1973-ban már aláírt egy, az abortusz tilalma ellen tiltakozó ívet is. Mindkét eseményhez, csakúgy, mint I. János Pál pápa megválasztásához, legendássá lett mondatait idézhetjük. A ’73-as aláíráshoz pl.: „*Ezek nekem ne védjék az emberi életet!*” Ui.: közismert katolicizmusával hogyan is lett volna összeegyeztethető az abortusz?

Pártbóli kizáratása utáni megkönnyebbülésében pedig, mint annyiszor elmondta „[...] az első templom szenteltvíztartójában könyékig megmosakodtam”, majd egy „nagyon kiadósat imádkoztam”.

A kizárás azonban az egyetemen *silentiumot* jelentett.

Mindazonáltal az 1979/80-as egyetemi évben Ruttkay Helga lakásán a Keleti Károly utcában megkezdődött Vidrányi Katalin patrisztikai „repülőegyeteme”. (Ekkor első évesek vagyunk, s természetesen nemcsak velünk telik meg az a lakás, hanem felsőbb évesekkel, korábban végzettekkel, más szakról/szakmából valókkal és

általunk nem ismert, vagy nem megjegyzett érdeklődőkkel, alkalmi látogatókkal is. No meg irtózatossá bagófüsttel.)

Azt állítani, hogy elsőéves diákok között Kati szokásosan legalább érettségizetteknek” szánt magvetése maradéktalanul jó földbe hullott volna, igencsak erős túlzás lenne. Mindenesetre azt a varázsos benyomást mindenkire megtette, hogy tudósként is lehet, sőt csak úgy érdemes, (rég) szövegekhez nyúlni, azokról beszélni, hogy közben a bennük foglaltak megkerülhetetlenül élő problémáinkká is legyenek. Minél kevésbé közismert az adott szöveg, annál lenyűgözőbb ez a hatás. Kati előadásain, főképp frappáns kultúrtörténeti vagy épp valami aktualitást célba vevő kiszólása közben mindezt evidensen érzékelnünk kellett. Előadásai és magánbeszélgetései ebből a szempontból nem különböztek.

Egy személyes lecke Katitól

Még régen, Anzelmusszal és az istenérvekkel bíbelődve – miután már belezavarodtam a „kiértékelendő logikai házi feladattól” az extrém misztikáig terjedő félig sem megemésztett interpretációkba – nagy mellénnyel a „filozófusok Istenét”, a tradíciót meg a hitlényt kezdtem emlegetni, jól tudván, hogy nem igazán kedveli a témában uralkodó „zabhegyező” eszeskedést. Ekkor kaptam Tőle az *ars poetica* tömörségű, a *hívő insipiens kommentárjaként* magnószalagon azóta is őrzött helyreigazítást.

“[...] a meleg »Te« Isten és a hideg »valami« Isten Pascalra látszanék utalni [...] bár Pascal volt annyira óvatos szerző, hogy ne végbélbe helyezett hőmérővel mérje a hit intenzitását. Anzelm *Proslogionja* pont nem azt akarja mondani, hogy marad a misztérium, az ima és a remény. Azt már mindannyian tudjuk Evagriosz Pontikoszból és Szent Ágostonból, hogy ha megismerjük, akkor az nem Isten. Isten valóban, mindig és mindenkorra misztérium marad, de ha egy logikailag követhető, és követhetőnek szánt művet írunk, akkor azt nem a misztérium előtti térdeplésből írjuk, hanem annak tudatában, hogy a *magnum mysterium* mindenkor és mindenkorra *magnum mysterium* marad, de a véges emberi elme is képes, ha nem is a közepibe találni, de a pereméig elérni annak, amit tudni nem tud, hinni szeretne, de valamilyen módon bizonyos benne. Az adott, filozófiailag többé-kevésbé korrektre szánt szövegek tehát az emberi elme erősítéséül szolgálnak, arra, hogy Isten ugyan

összemérhetetlenül nagyobb nálad, de valamilyen módon mégis elérheted. Felismerheted, nem megismerheted, de tudhatod, hogy van, és hiheted. Idáig terjed minden képességünk. Az összes többi az Ő kegyelmének, görögéből szólva az Ő emberszeretetének a dolga.”

Majd elhallgatott, és abban a sajátos Kati-pózban előredőlve kissé feltolta szigorúan évtizedes divatú sokdioptriás szemüvegét és felcsattant: „Csapd le!” (Ez a magnónak szólt.) A következő mondatot írásban nem idézem. Kérdezgetett, majd alaposan rám pirított, s a kegyelem-irgalom-emberszeretet kapcsán a fejemben megtapasztalt fogalmi zűrzavarból kiindulva, tovább kérdezett mindenféléről, ami csak a témáról eszébe jutott. Szokása volt ilyenkor emlegetni azt a bizonyos „fél disznót”, amiért egyes helyeken állítólag érettségit is adnak. Végezetül, mikor már szinte észrevétlenül zsugorodtam, szeretetteljesen közelebb hajolva ezt mormolta:

„Fogj össze, formáló alak,
s amire kényszerítnek engem,
hogy valljalak, tagadjalak,
segíts meg mindkét szükségemben.”⁹

Majd hozzátette:

„Nem tudok én neked ennél eszesebb *ars poeticát*.”

Szakmai aspektusok: Kant, tanulmányok és fordítás

Közismert, hogy első témaválasztását, hogy a filozófiatörténet kopernikuszi fordulatával foglalkozzék – immanens okok mellett – a Filozófiatörténeti Tanszék személyi adottságai is determinálták. Haláláig professzoraként emlegette, és csak őt emlegette így, Munkácsy Gyulát. Munkácsy tanár úrnál Kantból írta szakdolgozatát. Tudományos pályáját is Kant-kutatóként és fordítóként kezdte.

Vidrányi Katalin mindössze két tanulmányt szentelt a kanti filozófia bizonyos aspektusainak elemzésére. Az elsőben, az 1969-ben megjelent „A kanti

⁹ József Attila: *Nem emel föl*. Egyébként Katinak Babits volt a „házi szentje”.

istenfogalom”¹⁰ címűben, Kant istenfogalmának átalakulását követi nyomon. A másodikban, az 1972-ben megjelent „Második fordulat”¹¹ című írásában pedig egy teljesen újszerű és nagyszabású interpretáció körvonalait dolgozza ki, illetve vázolja föl.

Reflexió Kati Kanthoz való viszonyáról és a fordításról, egy kollégától, Altrichter Ferencről:

„Nagyon nagy mértékű igazságtalanság lenne azonban Vidrányi kifejezetten Kanttal kapcsolatos tudományos munkásságát az említett két tanulmányra leszűkíteni. Mindazonáltal **Vidrányi egész munkásságát áthatja egyfajta kantiánus szemlélet** – a morál mibenlétére vonatkozó kanti felfogás világosan megmutatkozik írásaiban, még akkor is, ha ezek történetesen Ágostonról, Rahnerről vagy, mondjuk, a neotomizmusról szólnak.”¹²

Továbbá:

„A világ minden országában a filozófiai szövegek fordítása önálló tudományos teljesítménynek minősül, sőt egy fordítás filozófiai-tudományos jelentősége még nagyobb is lehet, mint az önálló értekezéseké, hiszen egy jó fordítás évtizedekre, vagy – s erre is volt jócskán példa – akár évszázadokra is meghatározhatja az interpretáció jellegét vagy általában a filozófiai gondolkodás menetét és keretfeltételeinek rendszerét.

Vidrányi Kant néhány alapvetően fontos művének magyarra fordításával roppant komoly tudományos szolgálatot tett a hazai filozófiai gondolkodásnak. Véleményem szerint csak egy kicsit túlzás azt mondani, hogy **Vidrányi fordításának köszönhetően a hazai olvasó először kapott a kezébe terminológiailag és fogalmilag korrekt, világos és érthető, magyarul jól hangzó Kant-művet.**”¹³

Ágoston tanulmány és a „kegyetlen kegyelemtan”

Eredetileg Szent Ágoston *Vallomásainak* újra kiadott, és épp Kati által revideált magyar szövegéhez készült egy bevezető tanulmány, amely végül a *Világosság*

¹⁰ „A kanti istenfogalom”. In: *Világosság*, 10., 1969/8-9., 484–494.

¹¹ „Második fordulat. (Kétszáz éves a kanti kritizmus)”. In: *Világosság*, 13., 1972/5. Melléklet, 29–41.

¹² *BUKSZ*, 9. (1997), Tiszteletkőr – Vidrányi Katalin.

¹³ *BUKSZ*, uo.

mellékleteként jelent meg „Megjegyzések Augustinushoz”¹⁴ címmel 1982-ben, míg a *Vallomások*¹⁵ Redl Károly tanulmányával került nyomdába.

A jelentős hatást kiváltó tanulmány így kezdődik: „Az európai vallás- és filozófiatörténet, valahányszor egy témájában releváns kérdésbe botlik, valahányszor megpróbálja megérteni valamely aktuális teológiai, vagy vallásfilozófiai probléma felbukkanásának módját és történeti hátterét, akarva-akaratlanul Szent Ágostonnál köt ki.” A vége pedig: „Mindannyian Ágoston köpönyegéből bújtunk elő.”

Nézzünk erre is értő tanítványi reflexiót (Heidl György, PTE):

„A tanulmányban [Vidrányi] érezhetően Ágoston személyiségének ambivalenciáira összpontosít. Ez talán rendben is van akkor, ha az intellektuális útke-resés állomásait vizsgáljuk, hiszen a lehetőséget maga a *Vallomások*at megíró Ágoston biztosítja számunkra. Vidrányi azonban túlságosan megterheli a *Vallomások* legalizálta metódust. Azért boncolgatja sziporkázó szellemességgel Ágoston személyiségének sajátos összetevőit, emberi gyengéit, mert végső soron ebből eredezteti a teológus gyengeségeit, a teológiai életmű ellentmondásosságát. Arra keres magyarázatot, miként lehet összhangba hozni azokat az egymással szöges ellentétben álló válaszokat, amelyeket Ágoston a szabad akarat és kegyelem viszonyával, az eredendő és aktuális állapot közötti különbség, a bűneset stb. kérdésével kapcsolatban adott. A megoldást abban a személyfogalomban látja, amely Ágoston előtt nem létezett, és amely egy folyton önmagát vizsgáló és önmagával mindig elégedetlen embernek köszönheti megszületését, amennyiben Ágoston »úgy beszél személyes egzisztenciális gondjairól, boldogság- és üdvösségigényéről, hogy azt általános emberivé teoretizálja«. Aki kezdetben még közel állt az alexandriai-kappadókiai hagyomány optimizmusához, végül kiábrándítóan pesszimistává, a megnyerőnek nem mondható afrikai teológiai tradíció letéteményesévé vált, hiszen eleinte a boldogságot némi küzdelem árán ugyan, de elérhetőnek gondolta, mivel azonban azt tapasztalta, hogy bűnössége radikálisan és leküzdhetetlenül választja el Istentől, az akarat gúzsbakötöttségének és a kegyelem mindenhatóságának szószólója lett. Vidrányi Katalin rendkívül logikus érveléssel erre hegyezi ki mondandóját.”¹⁶

Heidl György szerint Kati radikális interpretációjával kapcsolatban számon kérhetnénk ugyan a meggyőzőbb filológiai érveket, de észre kell vennünk, hogy a

¹⁴ „Megjegyzések Augustinushoz”. *Világosság*, 13., 1982/12. Melléklet 3–17.

¹⁵ Aurelius Augustinus: *Vallomások*. Budapest: Gondolat, 1982.

¹⁶ BUKSZ, .

tanulmányt nem filológusként, hanem eszmetörténészként írta. Kati valóban gyakran nevezte magát eszmetörténésznek, épp a filológiához való viszony vonatkozásában.

„Vidrányi Katalint ugyanis mindenekelőtt az az Ágoston érdekelte, akinek ellentmondásos szellemi hagyatékával az elkövetkező századok gondolkodóinak mindig is meg kellett küzdeniük; akire egyszerre hivatkozhatott Eriugena és Gottschalk, Erasmus és Kálvin vagy a modernizmus nagyjai. E hagyományra keres és talál magyarázatot Ágostonban, s magyarázata részben elfogadható. Az írás zárómondata tehát messze nem retorikai fordulat, hiszen ha igaz az, hogy »mindannyian Ágoston köpönyegéből bújtunk elő«, akkor meg kell vizsgálni, milyen ez a »köpönyeg«. Vidrányi Katalin pedig jó alaposan szemügyre vette, mert következetes gondolkodó volt. Ágostonban tehát nem bűnbakot keresett, egyszerűen arra akart választ kapni, miért olyan az európai gondolkodás, amilyen, miért jelent az ágostoni örökség »egyszerre hallatlan gazdagodást és bizonyos fokú elszegényedést«.”¹⁷

A magyar laikus patrisztika¹⁸

Vidrányi Katalinnak a hetvenes évek közepén párizsi ösztöndíjasként a modern protestantizmus kutatása volt a feladata. Ugyanakkor, mint mesélte, „gyönyörűségemre az *Institut Catholique* könyvtárában a görög egyházatyák kötetei is szabadpolcon voltak”.

Egyszerre lehetett tehát Párizsban tanulmányoznia egy hagyomány kérdéssé válásának dokumentumait, a protestantizmus történetét, és egy, a kérdéssé vált hagyománytól radikálisan eltérő, sőt épp attól elfedett tradíciót, a görög atyákét. Mint annyiszor említette, „Luther kérdései jók, csak a feleletei pocsékok”.

Ettől az időszaktól kezdve végérvényesen a keresztény teológiák kutatása töltötte ki, többnyire az Akadémiai Könyvtárban záróráig eltöltött életét.

„Nyilvánvaló – tanította annyiszor –, hogy a teremtésemeléttel a világról való tanítások radikálisan megváltoznak. Mások lesznek a hangsúlyok, az antropológia

¹⁷ BUKSZ, uo.

¹⁸ A hetvenes évek magyarországi patrisztikus kutatásairól, Vidrányi Katalin és Vanyó László munkásságának összehasonlító elemzését adva, Kendeffy Gábor tartott előadást a fentebb említett konferencián.

szerepe nő.

A keresztény antropológiát pedig, *mint tudjuk*, két teológiai állítás fundálja, nevezetesen: az istenképmásítás és az inkarnáció.”

Egy másik tanítvány, Perczel István (CEU):

„A magyar laikus patrisztika, úgy, ahogy van, Vidrányi Kati sokdioptriás szemüvege mögül bújt elő, pontosan úgy, ahogyan a modern orosz irodalom Gogol köpönyegéből, vagy az egész skizofrén nyugati gondolkodás az Ágostonéból (ahogy Kati maga mondta ezt), de a mi előbújásunk az utóbbi kettőnél kevésbé volt gyötrelmes. Talán azért, mert Kati szemüvege mögött nem valami zseniális örület rejtőzött, mint Gogol és Ágoston hol szűk, hol bő köpönyegében, hanem a hitet szolgáló józan derű és irónia, a legmélyebb **gondolatok dallamára figyelő abszolút hallás.**

Kati valami olyat tudott, amit a nyugati teológia rég elfelejtett – a szekularizált gondolkodás feledékenységeről itt szó se essék. [...] Azt, hogy a kereszténység első évszázadainak, vagy inkább évezredének gondolati vajúdasai halálosan eleven aktualitással bírnak ma, a mi életünk, legbensőbb gondolataink, választásaink, sőt pszichológiánk, traumáink és az azok alól való felszabadulásunk számára.

Ami ezeket a régi embereket, gondolkodókat foglalkoztatta: mit jelent az Isten egységének vagy háromságának gondolata, mit jelent az, hogy az ember az Isten képére és hasonlatosságára teremtett, az Ige testet öltése, Krisztus egy vagy két természete, egy vagy két személye, valósága, Mária Istenszülősége, bűn és kegyelem kapcsolata, s ami csak ódon, archív vitairódomnak tűnik kortársaink többsége számára – mindezek Kati szemében a legizgalmasabb, a legaktuálisabb kérdések voltak, az egyedüliek, amelyek méltók arra, hogy az Isten képére teremtett ember gondolkodásának középpontjába állítsa őket. Kati meg volt győződve arról, hogy ma is ezeknek a kérdéseknek eldöntésén múlik kultúránk és társadalmunk egész sorsa, ahogyan egyéni boldogságunk vagy boldogtalanságunk is.”¹⁹

Katinak az egyházatyákhoz való viszonyában tehát az volt a szép, hogy ez számára nem tudásanyag volt, hanem eleven anyag, élet és halál kérdése. Klasszikus példája ennek a Krisztus követéséről szóló írása, amelyet hagyatékából bányásztak elő

¹⁹ BUKSZ, uo.

hívei és barátai,²⁰ s a *Magyar Filozófiai Szemlében* jelent meg 1994-ben.²¹ Bár nem értek egyet minden pontjával, azt azért nyugodt lélekkel állíthatom, hogy ilyen szép és mélyreható írást még sohasem olvastam arról, mit jelent a teológia, és közelebbről annak legizgalmasabb ága, a krisztológia, itt és most, a mi életünkre nézve.”²²

Néhány önkényesen kiemelt egyéb aspektus: Kati tanított

Természetesen amikor már lehetett, tanított a budapesti és a pécsi egyetem bölcsészkarán. (A fenti két reflexiót ezért választottam a pécsi tanítványi/kollégai körből.) De intézménytől és engedélytől függetlenül Kati mindig és mindenütt tanított. Tanított bárkit, aki a társaságába keveredett, s nem futott el a csípős, lényegre törő, ám mindig a „dallamot” kutató, alapjában azért szeretetteljes vizsgáztatástól. Legtöbbet persze otthon, karosszékéből, a rendszeresen hozzá látogató baráti-tanítványi körben tanított. Hosszú estéken és még hosszabb éjszakákon át. Általában a kérdéseink kijavításával kezdte. A válasz érdekében pedig nem csupán káprázatos vizsgáztatás, hanem igazi *lakoma* következett.

Kati személyessége

Talán legszembeűnőbb tudósi és tanári vonása személyessége volt. Ez abban jelentkezett, hogy *ízlése* volt, szuverén gondolkodásunk előfeltétele. Tájékozottsága lenyűgöző. Tudott is, mert is a filozófia történetének klasszikusairól már-már pocskondiázva, alig ismert alakjairól pedig néha a megrendült elismerés hangján szólni, nagyon ritkán írni is. Ilyenkor nem csupán eleven, de különösen a katedrafilozófiák bikkfanyelvéhez mérve tömör és érthető teória született magyar nyelven. Számára a napi történés kezdettől nem csupán élmény, hanem probléma. Filozófiatörténeti ismeretei legszemélyesebb problémáit is artikulálták és át is alakították. A kutatás azonban sohasem vált számára apropókereséssé.

²⁰ *Karosszék* (Szövegek Vidrányi Katalin hagyatékából) I. (próbaszám), Kiadja a Karosszék Alapítvány, Budapest, 1993, 5–10.

²¹ *Magyar Filozófiai Szemle*, (38) 1994, 1–10.

²² BUKSZ uo.

A Filozófiai Intézet „védett háziállata”

„Én nem az ő eretnekük vagyok” – ismételte annyiszor Vidrányi Kati, már a 70-es évtized fordulója körül, ha a felől faggattuk, hogy tulajdonképpen miért is nem rúgták ki őt is a munkahelyéről, az MTA Filozófiai Intézetéből, mint másokat?

Hiszen egyrészt nyilvánvaló volt ellenzékisége, no meg sajátos, de azért egyértelmű katolicizmusa, másrészt alkalmakat is teremtett. Említettem, hogy alá is írogatott. Ráadásul, amit formális és informális tudományában egyre határozottabban művelt, amit környezetére, barátaira és tanítványaira sugárzott, az a *valláskritika* akkori kánonjába csak nagyon morbid iróniával lenne beilleszthető. Ugyanis lényegileg nem *tőle*, hanem *felé* terelgetett.

Végül egy képtelen föltevés

Képzeljük el mi lett volna, ha Vidrányi Katalin annak idején sajátos katolicizmusa helyett marxizmusát éli meg hasonlóan igényes intellektuális viszonyban! Persze, ez nonszensz, az a valaki épp nem a Kati lenne. Mindenesetre annak rendje és módja szerint elég hamar kirúgták volna.

Sőt, képzeljük el a fenti képtelenség nem is annyira képtelen másik oldalát, hogy nem a konstans elemet változtatjuk...

De sokszor emlegette a rendszerváltás idején/után: „Tudjátok, jobban szeretek én széllel szembe...”

Tehát még egyszer: annak idején Vidrányi Kati *nem az ő eretnekük volt*. Túlzással, de azért Katisan: naná, hogy Trockij hamarabb kap jégcsákányt, mint a moszkvai pátriárka.